

İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi

Examining the Relationship Between Childhood Traumatic Experience Level and Awareness Towards Child Abuse Amongst Secondary Education Teachers*

Arzu AÇAR¹

İstanbul Aydın Üniversitesi Psikoloji Anabilim Dalı YL

Uğur TEKİN²

İstanbul Aydın Üniversitesi, Prof. Dr.

ABSTRACT

Abuse is considered as one of the most important trauma of childhood. Besides, school is the alternative location for children to home since it is the second place that they spend time in. Therefore, teachers have the advantage to realize behavioral changes of children for children are in constant relationship with teachers. Hence it can be assumed that teachers are in position to identify abuse of children. Some of the reserach indicate that most of the teachers are not aware of standart child outcry processes. However they totally agree in the process of mandatory decleration of cases. Present study aims to investigate childhood trauma levels of teachers and its realtion with the awareness of childhood abuse towards their students. In our study, descriptive relational scanning technique was adopted by quantitative method. According to the results obtained in the study, it was determined that male teachers had significant negative, negative and high emotional and physical abuse. Emotional abuse scores of the teachers whose mothers are divorced are statistically significantly higher in the negative direction.

Key Words: Trauma, childhood trauma, child abuse, teacher.

ARTICLE INFO

Received: 24.11.2018

Revision received:
28.11.2018.

Accepted: 28.11.2018

Published online:
03.12.2018

¹ Corresponding author: Arzu Açar
acararzuucar@gmail.com

² Corresponding author: Uğur Tekin

* This work is derived from a part of Arzu Açar's master thesis. (İstanbul Aydın University Social Sciences Institute, Advisor: Prof. Dr. Uğur Tekin)

Ortaöğretim Kurumlarındaki Öğretmenlerin Çocukluk Çağı Travmatik Yaşantı Düzeyi ile Çocuk İstismarına Yönelik Farkındalıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*

Arzu AÇAR¹

İstanbul Aydın Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi

Uğur TEKİN²

İstanbul Aydın Üniversitesi, Prof. Dr.

ÖZET

İstismar olgusu, çocukluk çağında yaşanan en ciddi travma biçimidir. Okul ise çocukların ev dışındaki zamanın geçirildiği mekânlardandır. Dolayısıyla öğretmenler, çocukların davranışlarındaki değişikliklerin farkına varma avantajlarına sahiptir. Zira çocuklarla sürekli bir iletişim içindedirler. Bu nedenle öğretmenler, çocuk istismarı olgusunu tanımlayabilecek bir konuma sahiptirler. Bazı araştırmalarda öğretmenlerin çoğunun, standart çocuk bildirim süreçlerinin farkında olmadıkları görülür. Bununla birlikte, ahlaki yönden bildirim zorunluluğu olduğu inancındadırlar. Bu araştırma ile, ortaöğretim kurumlarındaki öğretmenlerin çocukluk çağı travmatik yaşantı düzeyi ile çocuk istismarına yönelik farkındalıkları ilişkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmamızda nicel yöntem ile betimsel ilişkisel tarama tekniği benimsenmiştir. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre erkek öğretmenlerin kadınlara göre duygusal, fiziksel ve cinsel kötüye kullanımın belirgin düzeyde negatif yönlü ve yüksek olduğu belirlenmiştir. Annesi boşanmış öğretmenlerin ise duygusal istismar puanlarının istatistiksel olarak olumsuz yönde anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Travma, çocukluk çağı travmaları, çocuk istismarı, öğretmen

MAKALE BİLGİSİ

Alınma

Tarihi:24.11.2018

Düzeltilmiş hali alınma tarihi: 28.11.2018.

Kabul Edilme Tarihi: 28.11.2018

Çevrimiçi yayınlanma tarihi: 03.12.2018

¹ Corresponding author: Arzu Açar
acararzuacar@gmail.com

² Corresponding author: Uğur Tekin

**Bu çalışma Arzu Açar tarafından Prof. Dr. Uğur Tekin danışmanlığında İstanbul Aydın Üniversitesi Psikoloji Anabilim Dalı'nda yürütülmüş yüksek lisans tezinden türetilmiştir.*

Giriş

Travmatik olaylar, doğasından dolayı günlük stres durumlarından daha yoğun tepkiler uyandırmakta, ani, olağandışı, kontrol edilemeyen ya da kontrolü düşük olan, günlük stresin dışında yer almaktadır (Yılmaz, 2006, 3). Başa çıkılması zor olan, beklenmedik ve olağan dışı olaylar karşısında bireyler korku, kaygı, dehşet ve çaresizlik gibi duygu durumları yaşarlar. Dolayısıyla bu tür travmatik yaşantılar, kişilerin yaşamları süresince karşı karşıya kalabilecekleri ciddi durumlardır (Işıklı, 2009, 47). Travmatik olaylar, kişilerin psikolojik açıdan iyilik durumlarını, sosyal güvenliklerini risk altına alırlar. Engellenmişlik duygusuyla varlıklarını sürdüren kişiler, çaresizlik ve yetersizlik duyguları yaşamakta, giderek artan kaygı, stres, endişe ve anksiyete durumlarıyla beraber daha umutsuz olmaktadır. Travmatik olaylardan sonra yaşanan stres bozuklukları, gerek doğa olayları gerekse kişiden kaynaklanmış olan travmatik yaşantılar neticesinde oluşabilmektedir (Öztürk, 2007, 69).

Psikolojik travma konusunda tanı ölçütleri kitaplarından (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders-DSM) DSM-III ve DSM III-R, objektif anlamda bir stresörün olması gerektiğini öne sürmektedir. Yani bir olayı travma olarak nitelendirmek için gerçekte var olan olağan dışı bir olayın varlığı gereklidir. DSM-IV’de sübjektif tepki de devreye sokularak korku, çaresizlik, dehşete düşme gibi bireyin tepkilerinin de önemli olduğu ortaya konulmuştur. Sübjektif tepkinin devreye girmesiyle beraber, mevcut travma tanımlamasının daha yumuşak hale getirilmesiyle, kişilerin normal deneyimleri arasında yer alan çok sayıda olay, travmatik olarak ele alınabilecek duruma gelmiştir. Trafik kazaları, doğal afetler, insanların ortaya çıkardığı yıkımlar, ölümler, çocuğa ölümcül hastalık teşhisi konulması, kendine önemli bir hastalık teşhisinin yapılması, işyeri tacizi ya da profesyonel travma gibi örnekler de bu çerçevede değerlendirilebilir (Şar, 2005, 458).

DSM-IV-TR’ye bakıldığında travmatik yaşantı, “kişinin gerçek bir ölüm ya da ölüm tehdidi ile karşılaşmış olması, ağır yaralanması ya da kendisinin ya da başkasının fizik bütünlüğüne bir tehdit olayını yaşamış, böyle bir olaya şahit olmuş ya da karşı karşıya gelmiş olması” olarak tanımlanır. Devamında kişi aşırı korku, çaresizlik korkuya kapılma hislerini yaşamaktadır (Köroğlu, 2000, 200). Öztürk ve Uluşahin (2008,52), travmanın organ yitimi, ani ölüm, savaş, tecavüz, şiddet ve istismara uğramak, göç, doğal afetler ve boşanma gibi durumlarda yaşanabileceğini ifade etmektedir. Doğal olmayıp, insan aracılığıyla ortaya çıkan travmaların sözgelimi şiddetin etkileri, diğer travma bozukluklarından daha sert ve yıkıcı olmaktadır. Dolayısıyla, bireylerarası ilişkilerde önemli olan güven duygularına da zarar verebilir.

Travmanın tanımlanmasında sadece özgün bir tanımlama ihtiyacından değişik bir biçimde bu olgunun zamanla kronik bir özelliğe sahip olması yani bir ya da birden çok travmayı kapsaması, sonrasında ortaya çıkabilecek bozukluklar açısından belirleyici bir unsurdur. Sadece travma tanımlaması; ani, kısa süren, bir defa oluşan türden olgular trafik kazaları, doğal afetler gibi durumları kapsarken, çok yönlü travma da süregelen çocukluk dönemi istismarı ya da uzun süreli savaş durumlarını açıklar (Herman, 2007, 68).

İstismara uğramış çocuklara yönelik araştırmalarda, olumsuz etkilenmelerin uzun dönemde duygusal ve cinsel istismar olaylarında görüldüğü belirlenmiştir. Duygusal yönden istismara maruz kalmış çocukların özellikle yetişkinlikte benlik algısı, agresiflik, depresyon, suçluluk ve bireylerarası problemlere etkisi fiziksel istismardan daha çok olduğu görülür. Duygusal istismar olgusunun mevcut olduğu ailelerin özellikleri arasında düşük düzeyde ebeveynlik yetkinlikleri, alkol ve madde kötüye kullanımı, depresyon ya da diğer ruhsal problemler, düşük benlik algısı, otoriter aile baskısı, empati eksikliği, ailede görülen şiddet olgusu ve işlevsizlikler olarak sıralanabilir (Öztürk, 2002, 44).

Çocukluk çağında yaşanan travma ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde, çocukluk çağı travmatik yaşantıları ile erişkin dönemde görülen psikopatolojiler arasında anlamlı ilişki olduğu dikkati çekmektedir (Corey, 2008, 35). Çocukluk çağı travmaları özellikle travma sonrası stres bozukluğu, majör depresyon, cinsel fonksiyon bozuklukları, bipolar bozukluk, psikotik bozukluk, alkol ve madde bağımlılığı, anksiyete bozuklukları, disosiyatif bozukluklar, yeme bozuklukları ve kişilik patolojileri ile ilişkili bulunmuştur (Davison ve Neale, 2004, 72).

Bu dönemdeki travmatik yaşantıların neden olduğu yetersizlik duygusunun, ruhsal bir bağımsızlık sistemi olduğu düşünülen yaratıcılık ile telafi edilmeye çalışıldığına inanılmaktadır. Bazı insanların yazarak kendilerini hem kendilerine hem de diğer insanlara ispatladığı ve başarı hazzını duyumsayarak yeterlilik duygusunu hissettikleri düşünülmektedir. Çocukluk çağı travmatik yaşantılarından birisi de çocuğun sevildiğini hissedememesidir. Bunun yanı sıra, sevilen nesnelere ayrılma, yalnızlık, anne-baba ilişkileri ve istismar da bunlar arasında sayılabilir (Eroğlu, 2004, 49).

Çocuklar; yetiştirme yöntemiyle aileden, içinde bulunduğu sosyal çevreden, yaşlılarından ve öğrenim sürecinde ise öğretmenlerinden kimi kez fiziksel cezalara uğramakta bunun sonucunda da çocuk aynı zamanda duygusal yönden zarar görmektedir. Öte yandan çocukların cinsel yönden örselendikleri de gözlemlenmekte ve bilinmektedir. Bu gruplar bilerek veya farkına varmadan çocukların gelişimini olumsuz etkileyen ihmal ve istismar davranışlarında bulunabilmektedirler. Dolayısıyla ihmal ve istismarın tanınması, engellenmesi ve suçu işleyen ve maruz kalanlara müdahale edilmesi gerekmektedir (Keser, 2011, 53-54). Nitekim çocuklarla yakından etkileşim halindeki öğretmenlerin bu konudaki farkındalıklarının artırılması hem durumun belirlenmesi hem de erken dönemde müdahale edilmesi bakımından önem kazanmaktadır. Bu sebeple eğitime başlangıç döneminden mezuniyete kadar ev haricinde çocukların daha çok zaman geçirdikleri kişiler olan öğretmenlerin konuyla ilgili bilgi seviyelerinin artırılması gereklidir. Ancak bunu yaparken de durumun gerekli şekilde tanınması, kaydedilmesi ve buna ilişkin yasal süreçlerin başlatılması hususunda da düzenlemelere gidilmelidir (Tugay, 2008, 4).

Çocuklarla ilgili istismar gibi sorunlar her toplumda farklı biçimlerde görülmekle birlikte, yaşanma sıklığına karşın henüz istismar konusunda yeterli bir çözüm bulunamamıştır. İstismara yönelik olarak çözüm yolları bulabilmede öncelikli olarak bu olgunun ne olduğu, kaynağı, belirtileri ve mağdur üzerindeki etkilerinin bilinmesi ve incelenmesi gerekli olmaktadır (Kara, 2010, 2). Ayrıca yakın zamanda Türkiye’de çocuk istismarına olan ilgi ve farkındalık yeterli olmamakla birlikte ihmal ve istismar artmaktadır. Dolayısıyla kamuoyunun daha çok bilgilendirilmesi, mağdur çocukların korunarak tedavi edilebileceği yerlerin fazlaştırılması ve çocuk istismarına yönelik yasaların uygulanmasında zorunlulukların getirilmesi gereklidir. Bunun yanı sıra, önemli bir konu da bu alandaki meslek gruplarının eğitilmesidir.

Bu bağlamda araştırma, çocuk ihmali ve istismarının belirlenmesinde önemli işleve sahip olan öğretmenlerin konuyla ilgili farkındalıklarını belirlemek ve farkındalık düzeyini belirlemeye yönelik bir ölçme aracını Türk literatürüne kazandırmak amacı ile planlanmıştır. Ayrıca bu araştırmanın okulöncesi ve sınıf öğretmenlerinin çocuk ihmali ev istismarı ile ilgili olarak karşılaştıkları durumları ayırt etme, oluşabilecek olumsuzlukları belirleme ve önleme konusuna dikkat çekmesi beklenmektedir. Dolayısıyla araştırmanın, bu konuda gerçekleştirilecek farklı kapsamdaki araştırmalara katkıda bulunacağı ve literatüre yeni bir kaynak kazandıracığından önemli olduğu düşünülmektedir. Çocuk istismarı, tekrar edilebilirliği, çocuğa genel olarak yakınları tarafından gerçekleştiriliyor olması ve çocukta yaşamının sonraki dönemlerine de etki edebilecek uzun vadeli etkilerinden

dolayı tanılanması ve tedavisi en zor travma türüdür. Bu nedenle istismar olaylarının tespitinde öncelikle öğretmenlerimizin sorunu belirlemedeki yeterliliklerinin öğrenilmesi gerekli olmaktadır. Bu nedenle araştırmanın ana problemi, öğretmenlerin çocukluk çağı travmatik yaşantı düzeyi ile çocuk istismarına yönelik farkındalıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi şeklinde belirlenmiştir.

Yöntem

Model

Çalışma, öğretmenlerin çocukluk çağı travmatik yaşantı düzeyi ile çocuk istismarına yönelik farkındalıkları arasındaki ilişkiyi değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada nicel yöntem ve betimsel ilişkisel tarama tekniği kullanılmıştır. Kullanılan anket, iki bölümden oluşmaktadır. Bunlar bireysel bilgi formu ve anketin meydana getirdiği soruların olduğu kısımdır. Çalışma grubu kapsamındaki öğretmenlere araştırmacı tarafından hazırlanarak, konu ile ilişkili olarak bireysel bilgi formu ve anket uygulanmıştır.

Araştırmada kullanılması düşünülen Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği, 1994'te Bernstein'in geliştirdiği 70 madde, 1995 yılında 53 maddeye düşürülmüş ve Şar tarafından 1996 yılında Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçek, 5'li Likert türündedir ve üç alt ölçeğe sahiptir (duygusal, fiziksel, cinsel). Duygusal istismar ve ihmal 19, fiziksel istismar 16, cinsel istismar ise 5 maddeden meydana gelmektedir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirliği ise 1999'da Aslan ve Alparslan tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçekte toplam puanlar 40 ile 200 arasında değişiklik gösterebilmektedir. Alınan yüksel puanlar, çocukluk çağı örselenme olaylarının ve şiddetin çokluğuna işaret etmektedir. Cevap tercihleri hiçbir zaman, nadiren, zaman zaman, sıklıkla ve çok sık şeklinde verilmektedir.

Ayrıca öğretmenlerin çocuk istismarı konusundaki bilgi ve farkındalıklarını ölçmeye yönelik olarak; Dilsiz ve Mağden'in (2015) "Öğretmenlerin Çocuk İstismar ve İhmal Konusunda Bilgi ve Risk Tanıma Düzeylerinin Tespit Edilmesi" Sarıbaş'ın (2013), "Okul Öncesi Öğretmenlerinin Çocuk İstismarına Yönelik Farkındalıklarının Belirlenmesi" ve Kürklü'nün (2011) "Öğretmenlerin Çocuk İstismarı ve İhmaline Yönelik Farkındalık Düzeyleri" adlı çalışmalar, bu araştırmanın yürütülmesinde de rehber olmuştur.

Evren ve Örneklem

Bu çalışmaya İstanbul ilinde hizmet veren ortaöğretim kurumlarındaki öğretmenler çalışma kapsamına alınmıştır. Çalışmada, 120 öğretmen ile iletişim kurulmuş, ancak bu öğretmenlerden 100 öğretmene ulaşılabilmektedir.

Veri Toplama Araçları

Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği, 1994'te Bernstein'in geliştirdiği 70 madde, 1995 yılında 53 maddeye düşürülmüş ve Şar tarafından 1996 yılında Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçek, 5'li Likert türündedir ve üç alt ölçeğe sahiptir (duygusal, fiziksel, cinsel). Duygusal istismar ve ihmal 19, fiziksel istismar 16, cinsel istismar ise 5 maddeden meydana gelmektedir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Yapılan bu araştırmada veri toplama aracı olarak anket tekniğinden faydalanılmıştır. Anketlerden sağlanan bulgular, SPSS 23.0 veri analiz programıyla elektronik ortama aktarılmış ve aynı program kapsamında istatistiki analizler gerçekleştirilmek suretiyle sıklık oranları tablolarda gösterilmiştir. Verilerin ölçülmesinde betimsel analiz, frekans, yüzde, puan hesaplamalarında da aritmetik ortalama, standart sapma), T testi ile korelasyon analizi yapılmıştır. Alpha katsayısının 1'e yakın olması da yapılan anketin güvenilirliğini göstermektedir. Çocukluk Çağı Travma Ölçeği güvenilirlik analizine göre ölçeğin geçerlilik ve güvenilirliği Cronbach's alpha değeri olarak 0,795 olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla anket yöntemi ile sağlanan sonuçların güvenilirlik oranı yüksek düzeyde olmakta ve geçerliliği bulunmaktadır. Araştırma sonunda sağlanan bulgular ise yüzde 95 güven aralığındadır ve 0,05 anlamlılık seviyesinde değerlendirilmeye alınmıştır.

Bulgular

Çalışmamıza dahil edilen orta öğretim kurumundaki öğretmenler 26-35 yaş aralığında olup yaş ortalaması 28,5±1,18'dir. Olguların sosyo-demografik ve anket verileri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Demografik Özelliklere Ait Bulgular

Demografik Özellikler	Seçenekler	Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Bayan	69	69
	Erkek	31	31
Anne Eğitim	Okur Yazar değil	1	1
	Okur Yazar	2	2
	İlköğretim	13	13
	Lise	69	69
	Üniversite	15	15
Anne Meslek	Ev hanımı	71	71
	Çiftçi	3	3
	Memur	23	23
	Diğer	3	3
Anne medeni durumu	Evli	81	81
	Boşanmış	19	19
Anne yaşam durumu	Ölü	3	3
	Sağ	97	97
Anne iki evliliği	Var	4	4
	Yok	96	96
Baba medeni durumu	Evli	95	95
	Boşanmış	5	5
Baba iki evliliği	Var	16	16
	Yok	84	84
Baba mesleği	İşsiz	9	9

	Çiftçi	8	8
	Esnaf	44	44
	Memur	32	32
	Diğer	7	7
Kardeş sayısı	1	13	13
	2	21	21
	3	49	49
	4	11	11
	Diğer	6	6
Kaçıncı çocuksunuz	1	51	51
	2	21	21
	3	14	14
	4	10	10
	Diğer	4	4
Gelir durumu	1000TL ve altı	11	11
	1000-2000TL	19	19
	2000-4000TL	51	51
	4000-6000TL	12	12
	6000TL ve üstü	7	7
Psikiyatrik tanı	Anksiyete bozukluğu	1	1
	Depresif bozukluk	5	5
	Duygu durum bozukluğu	12	12
	Diğer	3	3
	Hayır	79	79

Araştırmaya katılan öğretmenlerin demografik özelliklerine göre elde edilen bulgular;

- Katılımcıların %69 bayandır.
- Katılımcıların %69'unun annesi lise mezunudur.
- Katılımcıların %71'inin annesi ev hanımıdır.
- Katılımcıların %81'inin annesi evlidir.
- Katılımcıların %97'sinin annesi sağdır.
- Katılımcıların %96'sının annesinin ikinci evliliği yoktur.
- Katılımcıların %95'inin babası evlidir.
- Katılımcıların %84'ünün babasının ikinci evliliği yoktur.
- Katılımcıların %44'ünün babası esnaftır.
- Katılımcıların %49'u 3 kardeştir.
- Katılımcıların %51'i ailenin ilk çocuğudur.
- Katılımcıların %51'i 2000-4000 TL gelir düzeyindedir.
- Katılımcıların %79'unun psikiyatrik tanısı bulunmamaktadır.

Tablo 2: *Çocukluk Çağı Travma Ölçek ve alt ölçeklerin puan ortalamaları ve standart sapmaları*

Çocukluk Çağı Travma Ölçeği	Arit. Ort.± Std.Sapma
Duygusal kötüye kullanım Alt Boyutu	36±12,29
Fiziksel kötüye kullanım Alt Boyutu	20,66±7,13
Cinsel kötüye kullanım Alt Boyutu	5,58±2,35
Toplam	61,54±20,11

Tablo 3: *Çocukluk Çağı Travma Ölçeği t Testi ve Korelasyon Analizleri*

Cinsiyete göre öğretmenlerin ölçeklerden aldıkları puanlar				
	Erkek Ort±SS	Kız Ort±SS	t	P
Duygusal kötüye kullanım	33,16±13,18	38,13±13,31	-2,257	0,002
Fiziksel kötüye kullanım	20,31±6,03	23,97±8,36	-2,918	0,001
Cinsel kötüye kullanım	5,08±1,42	6,62±3,30	-3,408	0,001
Toplam	58,54±18,66	68,71±21,01	-3,108	0,001

Çocukluk Travma Ölçeği ve alt ölçeklerin puan ortalamaları Tablo 3'te gösterilmiştir. Buna göre; Orta öğretim kurumlarındaki öğretmenlerin cinsiyete göre ölçeklerden aldıkları puan ortalamaları arasındaki ilişki t testi ve korelasyon analizine göre incelendiğinde, erkek öğretmenlerin bayan öğretmenlere göre duygusal (p=0,002), fiziksel (p=0,001) ve cinsel (p=0,001) kötüye kullanım belirgin düzeyde negatif yönlü ve yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Annesi boşanmış öğretmenlerin duygusal istismar (p=0,018) ve toplam (p=0,021) puanları istatistiksel olarak negatif yönde anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Aile gelir durumlarına bakıldığında, aylık 2000-4000 TL aralığında gelir düzeyine sahip öğretmenlerin duygusal istismar (p=0,007) ve toplam (p=0,027) puanları anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Annenin yaşam durumu, babanın yaşam durumu, babanın medeni durumu, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, anne- baba mesleği, kardeş

sayısı, yaş grubu ile çocukluk çağı travma yaşantılarına bakıldığında; fiziksel, duygusal ve cinsel istismar ve toplam puanları bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur ($p > 0,05$).

Tablo 4: *Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerini Tanımlamada Öğretmenlerin Farkındalıklarının Saptanmasına Yönelik Ölçeğe Öğretmenlerin Verdiği Cevaplara Ait Bulgular*

İFADELER	SEÇENEKLER	FREKANS	YÜZDE
1-Çocuğun yürüme, oturma gibi genel davranışlarına bakarak cinsel istismardan şüphelenmek mümkün değildir.	Doğru	36	36
	Emin Değilim	19	19
	Yanlış	45	45
2-Özellikle 10-15 yaşlarındaki gebelik cinsel istismarı düşündürmelidir.	Doğru	95	95
	Emin Değilim	1	1
	Yanlış	4	4
3-Çocuk fiziksel temasa uğramadan da cinsel olarak istismar edilmiş olabilir.	Doğru	90	90
	Emin Değilim	3	3
	Yanlış	7	7
4-Cinsel istismara uğrayan çocukların büyük bir bölümü fiziksel istismara da uğramıştır.	Doğru	84	84
	Emin Değilim	4	4
	Yanlış	12	12
5-Çocuğun kötü hijyene sahip olması ihmal olasılığını akla getirmelidir.	Doğru	39	39
	Emin Değilim	21	21
	Yanlış	40	40
6-Çocuğun yüzünün donuk ve ifadesiz görülmesi ihmal edildiğini düşündürmelidir	Doğru	48	48
	Emin Değilim	18	18
	Yanlış	34	34
7-İstismar ve ihmale uğrayan çocukların özsaygıları oldukça yüksektir.	Doğru	17	17
	Emin Değilim	34	34
	Yanlış	49	49
8-İstismar ve ihmale uğramaları çocukların okul başarılarının etkilemez.	Doğru	20	20
	Emin Değilim	41	41
	Yanlış	39	39
9-İstismar ve ihmale uğrayan çocuklar ebeveynlerden ve diğer yetişkinlerden korkma, kaçınma gösterebilirler.	Doğru	72	72
	Emin Değilim	11	11
	Yanlış	17	17
10-İstismar ve ihmale uğrayan çocuklar sıklıkla göz göze iletişimden kaçınırlar, içe kapanıklık gösterebilirler	Doğru	95	95
	Emin Değilim	4	4
	Yanlış	1	1
11-Ebeveynin sosyal destek kaybı yaşaması ve/veya alkol bağımlısı olması çocuk istismar ve ihmali açısından bir risktir.	Doğru	89	89
	Emin Değilim	5	5
	Yanlış	6	6

Tablo 4: (Tablo 4'ün devamı) Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerini Tanımlamada Öğretmenlerin Farkındalıklarının Saptanmasına Yönelik Ölçeğe Öğretmenlerin Verdiği Cevaplara Ait Bulgular

12-Çocuğun cinsiyetinin istismar ve ihmalinde önemi yoktur.	Doğru	89	89
	Emin Değilim	3	3
	Yanlış	8	8
13-Fiziksel veya mental eksikliği olan çocukların ihmal ve istismara uğrama olasılığı normal çocuklara göre daha fazladır.	Doğru	64	64
	Emin Değilim	16	16
	Yanlış	20	20
14-Ailenin gelir düzeyi çocuk ihmal ve istismarında önemli bir etkidir.	Doğru	34	34
	Emin Değilim	32	32
	Yanlış	34	34
15-Çocuk istismar ve ihmaline üst sosyo-ekonomik düzeylerde rastlanmaz.	Doğru	83	83
	Emin Değilim	7	7
	Yanlış	10	10
16-Velinin çocuktan sık sık şikâyet etmesi istismar olasılığını akla getirmelidir.	Doğru	21	21
	Emin Değilim	37	37
	Yanlış	42	42
17-Çocuğun büyüme ve gelişmesindeki gerilik ihmali düşündürmez.	Doğru	40	40
	Emin Değilim	27	27
	Yanlış	33	33

Tablo 4'e göre katılımcı öğretmenlerin aşağıdaki ifadelere doğru yanıt vermişlerdir;

- 2-Özellikle 10-15 yaşlarındaki gebelik cinsel istismarı düşündürmelidir. (n=95).
- 3-Çocuk fiziksel temasa uğramadan da cinsel olarak istismar edilmiş olabilir. (n=90).
- 4-Cinsel istismara uğrayan çocukların büyük bir bölümü fiziksel istismara da uğramıştır. (n=84).
- 9-İstismar ve ihmale uğrayan çocuklar ebeveynlerden ve diğer yetişkinlerden korkma, kaçınma gösterebilirler. (n=72).
- 10-İstismar ve ihmale uğrayan çocuklar sıklıkla göz göze iletişimden kaçınırlar, içe kapanıklık gösterebilirler (n=95).
- 11-Ebeveynin sosyal destek kaybı yaşaması ve/veya alkol bağımlısı olması çocuk istismar ve ihmali açısından bir risktir. (n=89).
- 12-Çocuğun cinsiyetinin istismar ve ihmalinde önemi yoktur. (n=89).
- 13-Fiziksel veya mental eksikliği olan çocukların ihmal ve istismara uğrama olasılığı normal çocuklara göre daha fazladır. (n=64).
- 15-Çocuk istismar ve ihmaline üst sosyo-ekonomik düzeylerde rastlanmaz. (n=83).

Tablo 5: *Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerini Tanımlamada Öğretmenlerin Farkındalıklarının Saptanmasına Yönelik Ölçeğe Ait t Testi Sonuçları*

Cinsiyete göre öğretmenlerin ölçeklerden aldıkları puanlar				
	Erkek Ort±SS	Kız Ort±SS	t	P
Çocuk istismarı ve ihmalinin belirti ve risklerini tanımlamada öğretmenlerin farkındalıklarının saptanmasına yönelik ölçek ortalama	29,89±4,5 4	46,77±5,2 3	- 1,224	0,00 4

Orta öğretim kurumlarındaki öğretmenlerin cinsiyete göre Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerini Tanımlamada Öğretmenlerin Farkındalıklarının Saptanmasına Yönelik Ölçekten aldıkları puan ortalamaları arasındaki ilişki t testi ve korelasyon analizine göre incelendiğinde, bayan öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerini Tanımlamada daha donanımlı ve uzman (yeterli) (0,004) oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 6: *Çocukluk Çağı Travma Ölçek ve Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerini Tanımlamada Öğretmenlerin Farkındalıklarının Saptanmasına Yönelik Ölçekler Korelasyon Analizi*

Ölçekler	Anlamlılık (p)
Çocukluk Çağı Travma Ölçek	0,080
Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerini Tanımlamada Öğretmenlerin Farkındalıklarının Saptanmasına Yönelik Ölçek	0,001

Orta öğretim kurumlarındaki öğretmenlerin Çocukluk Çağı Travma Ölçeğine ve Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerini Tanımlamada Öğretmenlerin Farkındalıklarının Saptanmasına Yönelik Ölçeğe göre aldıkları puan ortalamaları arasındaki ilişki korelasyon analizine göre incelendiğinde, öğretmenlerin Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerini Tanımlamada Öğretmenlerin Farkındalıklarının Saptanmasına Yönelik Ölçeğine göre Çocukluk Çağı Travma Ölçeğinin (0,001) anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Buna göre çocukluk çağında travma yaşanması durumuna bağlı olarak bayan öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmalinin belirti ve risklerini tanımlamada öğretmenlerin farkındalıkları bulunmaktadır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Travmatik olaylar, doğasından dolayı günlük stres durumlarından daha yoğun tepkiler uyandırmakta, ani, olağandışı, kontrol edilemeyen ya da kontrolü düşük olan, günlük stresin dışında yer almaktadır. Başa çıkılması zor olan, beklenmedik ve olağan dışı olaylar karşısında bireyler korku, kaygı, dehşet ve çaresizlik gibi duygu durumları

yaşarlar. Dolayısıyla bu tür travmatik yaşantılar, kişilerin yaşamları süresince karşı karşıya kalabilecekleri ciddi durumlardır. Travmatik olaylar, kişilerin psikolojik açıdan iyilik durumlarını, sosyal güvenliklerini risk altına alırlar. Engellenmişlik duygusuyla varlıklarını sürdüren kişiler, çaresizlik ve yetersizlik duyguları yaşamakta, giderek artan kaygı, stres, endişe ve anksiyete durumlarıyla beraber daha umutsuz olmaktadır. Travmatik olaylardan sonra yaşanan stres bozuklukları, gerek doğa olayları gerekse kişiden kaynaklanmış olan travmatik yaşantılar neticesinde oluşabilmektedir.

Çocukluk çağı travması, çocuğu geçici olarak çaresiz hissettiren ve geçmişteki başa çıkma mekanizmalarını kıran ani ya da devam eden dışsal saldırı ya da darbe olarak değerlendirilmektedir. Literatüre bakıldığında, çocukluk çağı travması çocuk istismarı ve ihmali içeren bir tanımla sunulmaktadır. Buna göre çocuğun temel psikolojik ve duygusal ihtiyaçları ve temel ihtiyaçlarını sağlamada yetersizlik; çocuğa karşı sözel ya da bedensel saldırı ve çocukla cinsel temas çocukluk çağı travması olarak ele alınmaktadır.

Çocuk istismarı, geniş bir bakış açısıyla değerlendirilmesi gerekli olan, farklı disiplinler içinde ele alınan, multidisipliner çalışılan bir konu olmaktadır. Çocuk istismarı ve ihmali, hem toplumsal kurallar hem de ilgili alanda yer alan uzmanlarca; çocuğun bakımını üstüne alan yetişkinler tarafından çocuğun gelişimini aksatan veya sınırlandıran, çocuğa yöneltilen uygunsuz veya zarar verici davranışlar ve eylemsizliklerin tümü olarak değerlendirilebilir. Yetişkinlerce uygulanan veya önem verilmeyen, üstünde durulmayan bu davranışlar ve eylemsizlikler çocuğun sağlığı ve güvenliğinin temin edilememesine neden olmakla beraber fiziksel ve psikolojik yönden çocuğun örselenmesine yol açmaktadır. Çocuk ihmal ve istismarı kavramında tarihsel olarak çocukların sahip olunan bir eşya durumundan günümüz hak ve özgürlüklere sahip bireyler olarak kabul edilmelerinde belli bir süreçten söz edilebilir. İstismar olgusunun toplumlar arasında değişiklik göstermesi kültür yapısındaki farklılıklarla ailelerin çocuklarının eğitimi hususundaki algılarından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla herhangi bir toplumda ne tür davranışın çocuk istismarı olacağını o toplumun değerleri, inançları, örf ve adetleri belirlemektedir (Tugay, 2008, 12). Bu olgunun kültürel yapı ve aile eğitiminin yanı sıra, çocuğun ebeveyninin ve diğer yetişkinlerin kendine karşı göstermiş olduğu davranışları farklı algılayışından kaynaklandığı söylenebilir. Bu sebeple, ne tür davranışların ihmal ve istismar olgusu şeklinde algılanmasında, toplumsal normlar, inanç ve değerler, çocuk gelişimine ilişkin bilgiler ve aile içi ilişkiler belirleyici olmaktadır.

Çocukların ihmal ve istismarı, bireysel, ailevi ve sosyal risk etmenlerinin karmaşık ilişkilerinden ortaya çıkan bir olgudur. Bunlar genel olarak, tek ebeveyne sahip olma, anne ve babanın alkol kullanması, erken yaşlarda çocuk sahibi olma, sosyoekonomik konumun düşük oluşu, aile içinde psikiyatrik vakaların oluşu, çocukta kronik hastalığın olması ve çocukluk döneminde istismara maruz kalma öyküsü gibi faktörlerdir. Ayrıca çocukları himaye eden yasaların yetersiz olması, toplum içi sosyal eşitsizlikler, savaşların olması, medyada yer alan şiddet haberleri, mevcut riski daha da arttırmaktadır.

Okul ortamı küçük yaştaki ve ergenlik dönemindeki çocukların, ev dışında en fazla zaman harcadıkları mekânlar olmaktadır. Zorunlu eğitim sürecinde aile içi istismara maruz kalan çocukların belirlenmesi, müdahale ve tedavi yönünden oldukça önemlidir. Literatürde öğretmenlerin öğrencilerle devamlı iletişimde bulunmaları, çocuk eğitimine yönelik bilgiye ve tecrübeye sahip olmalarından dolayı, bu tür davranışlara

uğrayan çocukların korunmasında öğretmenlerin önemli sorumlulukları olduğu ifade edilmektedir.

Çocuk istismarı ve ihmali önlemede okulların merkezi öneme sahip olma nedenlerine bakıldığında ise okul, ev/aile ve toplum üçgeninde okul psikologları ve danışmanlarının yanı sıra okuldaki sağlık çalışanları da eğitilmiş personel gücü kapsamındadır. Çocukların gelişim özelliklerine yönelik olarak bilgili ve eğitilmiş okul personeli, çocukların normal ve normal olmayan tutum ve davranışlarını gözlemleyerek ailelerin katılımlarını sağlarlar. Okullar aynı zamanda, başarı ve sosyal gelişimi artıran ortamlar olduklarından terapötik etkiye sahip çevreler olduğu söylenebilir. Okuldaki personel, aile yaşamındaki olumlu ilişkilerle rol modellerine sahip olmayan çocuklar açısından güvenilir bir ilişki kaynağı teşkil ederler.

Öğretmenler, çocukları her gün gözlem altında tutabilme, davranışlarını önceki tutumları ve arkadaşlarına olan davranışlarıyla kıyaslayabilme imkânına sahip olduklarından herhangi bir istismar durumunda olayı tespit açısından önemli bir etkiye sahiptirler (Kars, 1996, 59). Öğretmenlerin bu tür olayları belirlemedeki rolünden dolayı, ilgili alanda eğitilmeleri zorunluluğunu da taşımaktadırlar. Bu nedenle ilk belirtiler, müdahale etme ve ilgili organlara bildirme konusunda iyi eğitilmiş olmaları gereklidir.

Ortaöğretim kurumlarındaki öğretmenlerin çocukluk çağı travmatik yaşantı düzeyi ile çocuk istismarına yönelik farkındalıkları arasındaki ilişkinin incelendiği bu araştırmada katılımcı öğretmenlerin annelerinin büyük bir bölümünün lise ve üniversite mezunu olmasına karşın genel olarak çalışmadıkları ve ev kadını statüsünde buldukları, babaların ise esnaf ve memur olarak görev yaptıkları görülmüştür. Katılımcıların genel olarak 3 kardeşe sahip oldukları ve kendilerinin de ilk çocuk olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra çoğunluğunun herhangi bir psikiyatrik tanı almadıkları gözlemlenmiştir.

Araştırmada elde edilen sonuçlara göre erkek öğretmenlerin kadınlara göre duygusal, fiziksel ve cinsel kötüye kullanımın belirgin düzeyde negatif yönlü ve yüksek olduğu belirlenmiştir. Annesi boşanmış öğretmenlerin ise duygusal istismar puanlarının istatistiksel olarak olumsuz yönde anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülür. Anne ve babanın yaşam durumları, eğitim düzeyleri, meslekleri, kardeş sayıları, yaş grupları ile çocukluk dönemi travma yaşantıları değerlendirildiğinde ise; fiziksel, duygusal ve cinsel istismarda toplam puanlar yönünden istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gözlemlenmemektedir. Öğretmenler, eğitim alanındaki öğretmen adayları, eğitimleri sürecinde çocuk istismarına yönelik araştırmalar, tartışmalar yapma, öğrenciler için uygun yöntemleri araştırmak zorundadırlar. Bu suretle edinilen bilgi ve profesyonellik artırılmış, çocuk istismarının önüne geçilmesi için kendi yeteneklerini geliştirmiş olurlar. Buna ilişkin olarak getirilebilecek öneriler ise aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- Tüm okul personeli açık, erişilebilir ve çocuk istismarını yazılı olarak bildirme politikasına sahip olmalıdır.
- Okul yöneticileri, belirlenen prosedürleri uygulamaya koyma ve personele uygun eğitim ve desteği sağlama yoluyla çocukların uğrayabilecekleri zararları engellemeye katkıda bulunmalıdır.
- Eğiticilerin eğitimleri, istismar mağdurları ve ailelere destek yaratacak yöntemleri kapsamlı ve zorunlu bildirimlerde gerekli olan tanımlama ve bildirme becerilerinin geliştirilmesini sağlamalıdır.

İhmal ve istismar sonucunda kendini gösteren problemler nedeniyle çocukların önemli bir bölümü özel eğitime gerek duyacak biçimde okula başlamaktadırlar. Bu tür davranışlara maruz kalan çocukların göstermiş oldukları davranış bozuklukları, onlarla karşılıklı iletişimde bulunan öğretmenlerce gözlenebilir. Öğretmenler, sınıftaki bir öğrencinin istismara uğrayıp uğramadığını ise; çocuğun kendisiyle ilgili durumlar hakkında öğretmeniyle konuşması, çocuğun üçüncü şahıslar (yakını, arkadaşı vb.) aracılığıyla öğretmeniyle konuşması ve davranış biçimindeki değişiklikleri gözlemlemesiyle anlayabilir.

İhmal ve istismara maruz kalan çocukların okulda karşılaştıkları uyumsuzluklar, ders başarısızlıkları, arkadaş ilişkilerindeki yetersizlikler, zayıf sosyal etkileşimleri ve düşük özsaygı durumları ifade edilerek, fiziksel açıdan kuşku uyandıran ya da uyumsuz davranışlar sergileyen çocukların istismar şüphesiyle daha sıkı gözlenmesi ve izlenimlerde kullanılacak temel yöntemlerle istismar çeşitlerine ilişkin sorgulamalar için öğretmenlerin bilgilendirilmelerinin gerekli olduğu da belirtilmektedir. Bu doğrultuda öğretmenler öncelikli olarak güvenli bir ortam oluşturmalı ve çocukların kendilerini koruyabilme yeteneklerini geliştirmelerine yardımcı olmalıdırlar. Bunun yanı sıra, sınıftaki davranışlarını da titizlikle gözlemlemeli, şiddete ve fiziksel cezaya başvurmadan öğrencilerdeki istenmedik tutum ve davranışların ortadan kaldırılmasına çalışmalıdırlar. Sonraki aşamalarda ise istismar riski altında bulunan çocuklara destek vererek rehberlik etmeli onları yönlendirerek yardımcı olmalıdır.

Neticede, çocuk ihmali ve istismarının tespit edilmesinde okulun önemli bir alan olduğu görülmektedir. Bu ortamda öğretmenlerin söz konusu çocukları saptama hususunda role sahip olmaları, onların gözetimi ve korunmasında oldukça önemli bir aşama oluşturacaktır. İhmal ve istismara uğrayan çocukların tespitinde öğretmenlerin eğitilmesi hem söz konusu duruma müdahale açısından bilgilenmelerine hem de çocuk haklarına ilişkin olarak duyarlılık ve farkındalığın gelişerek onların haklarını da savunmalarına sebep olacaktır. Bu suretle yalnızca istismar ve ihmali belirlemekle kalmayarak, diğer ilgililerle de işbirliği yapmak suretiyle koruyucu önlemlere başvurulabilecektir.

KAYNAKÇA

- Corey, G. (2008). *Psikolojik Danışma Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları*, (Çev. T. Ergene), Ankara: Mentis Yayınları.
- Davison, GC. ve Neale, J. (2004). *Anormal Psikoloji*, Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Eroğlu, Y.Ç. (2004). “*Travmatik Yaşam Olayları ve Psikodrama*” (Der. D. Altınay), Psikodramada Seçme Konular, İstanbul: Aura Kitapları.
- Helmus, T.C. and Glenn R.W. (2005). *Steeling The Mind: Combat Stress Reactions and Their Implications for Urban Warfare*, Rand Corporation. http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2005/RAND_MG191.pdf (07.09.2017).
- Herman, J. (2007). *Travma ve İyileşme, Şiddetin Sonuçları-Ev İçi İstismardan Siyasi Teröre*, (Çev. T. Tosun), İstanbul: Literatür Yayınları.
- Işıklı, S. (2009). “Gerçeğin Çölü” *Sinema ve Psikoloji Dergisi*, 9: 45-52.
- Kara, B., Biçer, Ü. ve Gökalp, S.A. (2004). “Çocuk İstismarı” *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 47: 140-151.
- Kara, Ö. (2010). “Ankara İlinde Görev Yapan Pediatri Asistanları, Uzmanları ve Pratisyen Hekimlerin Çocuk İstismarı ve İhmali Konusunda Bilgi Düzeyleri ve Yaklaşımlarının Karşılaştırılması” Tıpta Uzmanlık Tezi,
- Keser, İ. (2011). *Çocuk Cinsel İstismarı: Diyarbakır Örneği*, Adana: Karahan Kitabevi.
- Keser, N., Odabaş, E. ve Elibüyük, S. (2010). “Ana-Babaların Çocuk İstismarı ve İhmali Konusundaki Bilgi Düzeylerinin İncelenmesi” *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*, 4 (3): 150-157.
- Köroğlu, E. (2000). *DSM-IV/TR Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı*, Ankara: HYB Yayıncılık.
- Öztürk, O. (2008). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*, Ankara: Nobel Tıp Kitabevleri.
- Öztürk, S. (2007). “*Çocuklarda Duygusal İstismar*” Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şar, V. (1997). “Kötüye Kullanım ve İhmalle İlişkili Sorunlar” (Ed. C. Güleç ve E. Köroğlu), *Temel Psikiyatri*, Ankara: HYB Yayıncılık.
- Şar, V. (2005). “*Psiko-Travmatoloji ve Psikoterapi: KLP Perspektifinden Bakış*” (Ed. M. Özkan ve N. Kocaman), Konsültasyon Liyezon Psikiyatrisi Psikiyatrik Tıp 2002-2004, İstanbul: Kavuk Matbaacılık.
- Tugay, D. (2008). “*Öğretmenlerin Çocuk İstismar ve İhmaline Yönelik Farkındalık Düzeyleri*” İstanbul: Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı.
- Yılmaz, B. (2006). “*Arama-Kurtarma Çalışanlarında Travma Sonrası Stres Belirtileri ve Travma Sonrası Büyüme İle İlişkili Değişkenler*” Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yılmaz, B. (2008). “Dünyaya İlişkin Varsayımlar Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması: Ön Çalışma” *Türk Psikoloji Yazıları*, 11 (21):41-51.